

Alexandra Šípová (České Budějovice)

Současná čechoamerická periodika a jejich specifika v plánu syntaktickém

Ключне речи:
*současná čechoamerická
 periodika, amerikanizace,
 syntaktický plán.*

Чланак представља резултате синтаксичке анализе савремених чешко-америчких часописа објављених у Америци. Анализа је усмерена на утицај (америчког) енглеског језика на синтаксу чешких текстова у тим часописима.

Čechoamerická periodika jsou považována za jeden z nejbohatších zdrojů americké češtiny. Kučera definuje americkou češtinu jako "roztržštěnou a noremně uvolněnou přistěhovaleckou variantu českého jazyka, historicky zakořeněnou v komplexu českého národního jazyka, aktuálně však k tomuto komplexu nepříslušející a vyvíjející se v americké mnohojazyčné společnosti pod tlakem angličtiny" (Kučera 1990: 66). Tento tlak se projevuje nejvýrazněji v plánu lexikálním, a to již od počátečního období amerikanizace. Plán syntaktický je naopak zasažen až v posledním stadiu tohoto procesu, tzn. dnes, a my v našem článku chceme upozornit na některé pozoruhodné jevy z této oblasti, u nichž lze vidět motivaci americkou angličtinou (dále jen angličtinou).

Získat přehled o čechoamerických periodikách, které v USA v současné době vycházejí, je úkolem poměrně komplikovaným. Základními zdroji informací pro nás byly monografie Exilová periodika: katalog periodik českého a slovenského exilu a krajanských tisků vydávaných po roce 1945 a Adresář českých a československých krajan-ských organizací, společností přátel České republiky, dalších organizací se vztahem k Čechům v zahraničí, krajanského tisku. Dále informace poskytuje např. Velvyslanectví České republiky ve Washingtonu, jiný seznam periodik sestavil ředitel s v u Milo- slav Rechcigl. Tyto zdroje se však ve svých údajích značně liší, a tak nám nezbyvá nic jiného než konstatovat, že aktuálně na území Spojených států amerických vychází asi 50

 2007

– 108 periodik. Zde je ještě nutno dodat, že jen zlomek z tohoto počtu vychází v češtině. Materiálovým východiskem našeho rozboru jsou vybraná čísla Amerických Listů¹ (dále citujeme pod zkratkou AL), Československých novin (ČN), Hlasu národa (HN), Hospodáře/Čechoslováka (H/Č), Našince (N) a Nedělního Hlasatele (NH), přičemž stranou ponecháváme ty texty, u nichž není průkazné, že jejich autory jsou Čechoameričané.

Čtrnáctideník *Americké Listy* vychází pod současným názvem v New Yorku od roku 1997 a přináší mj. zprávy z Čech a ze Slovenska v češtině, slovenštině i angličtině. Další čtrnáctideník *Československé noviny* je sice ve výše zmíněných zdrojích uveden, přímo u jejich redaktora, pana Jana Kronidla, jsme však zjistili, že byly v roce 2002 zastaveny. Noviny vycházely v New Yorku od roku 1990, a to především v češtině a slovenštině. Katolický *Hlas národa/Voice of the Nation* vychází jednou za čtrnáct dní v Ciceru, stát Illinois. Byl založen roku 1976 a přináší zprávy především v češtině. Měsíčník *Hospodář/Čechoslovák* vznikl již v roce 1891 jako *Hospodář*, v roce 1961 se spojil s časopisem *Čechoslovák and Westské noviny*, od něhož pochází druhá část názvu. List je vydáván česky ve Westu, stát Texas. Texaský týdeník *Našinec* podle neověřených zpráv již také nevychází, ačkoliv ho zdroje (s výjimkou Velvyslanectví ČR ve Washingtonu) stále uvádějí. Byl založen roku 1914 a zcela v něm převažuje čeština. Čtrnáctideník *Nedělní Hlasatel* vychází v Chicagu a i v něm dominuje čeština. Původně byl list nedělním vydáním *Denního Hlasatele*, po jehož zániku v roce 1994 *Nedělní Hlasatel* i nadále vychází.

Nejnápadněji se vliv angličtiny v analyzovaných periodikách projevuje v podobě kalků předložkových vazeb a celých syntaktických struktur.

Jako příklad kalků předložkových vazeb uveďme tato spojení: *v dubnové schůzi* (H/Č, srpen 2001, s. 12; *at/in the April meeting*), *napište pro podrobné informace* (NH, 13. 1. 2002, s. 7; *write for more information*; tato vazba, pro čechoamerická periodika typická, zdomácněla i v češtině na území ČR), *měl obtíž s choděním* (sic!) (N, 12. 1. 2001, s. 1; *he had trouble/difficulty with walking*), *zahynula tragicky v automobilové nehodě* (HN, 16. 9. 2000, s. 6; *she died in a car accident*), *na letadle* (AL, 20. 6. 2002, s. 8; *on a plane*).

Velmi časté je užití časové předložky *po* ve spojení s příslovečným určením označujícím rozsah trvání časového období, což je v češtině na území ČR poměrně řídké, případně to působí nadbytečně či zastarale. Tento jev je zřejmě motivovaný častým užitím anglické předložky *for* právě v tomto kontextu, v případě Našince i zastaralou češtinou: *Já patřím do té odbočky [...] po 46 let* (N, 26. 5. 2000, s. 3).

V daném kontextu je vliv angličtiny možný i ve spojení *s pěsti pořádně praštit do stolu* (AL, 5. 10. 2000, s. 8; *with fist*). V tomto případě se v češtině na území ČR instrument vyjadřuje přímým, nikoli předložkovým pádem, nicméně analogické chyby jsou i zde velmi časté.

V krajanských periodikách také nejsou neobvyklé kalky struktur s tzv. *infinitivem účelovým*; v češtině tomuto vyjádření odpovídá věta vedlejší účelová: *nebudou mět dost salmonů je krmit* (N, 12. 1. 2001, s. 5; *they will not have enough salmon to feed them*), *půjdeme k lékaři vidět co na tom našli* (N, 12. 1. 2001, s. 5; *we will go to the doctor's to see what they found*) atd.

Z dalších mnoha syntaktických kalků uveďme tyto: *Myslím jsem toho pro dnešek napsal dost* (N, 12. 1. 2001, s. 3; *I think I have written enough for today*; v tomto případě je

1) Ve způsobu záznamu všech titulů periodik i ve všech dalších citacích zachováváme původní pravopisnou podobu.

vynechaná spojka *že/that*, což je po slovese *think/myslet* v angličtině zcela běžné), *Jest věřeno, že [...]* (ČN, 16. 5. 2002, s. 5; It is believed; v angličtině zvrtné pasivum neexistuje, což je zřejmě příčinou nevhodné formulace s pasivem opisným. Sám autor textu uvádí, že jde o “toporný, leč doslovný překlad”), *usilují uškrtnit* (AL, 5. 10. 2000, s. 8; they’re trying to strangle), [...] *zůstane pan Vacek jako vzorný manžel* (HN, 16. 9. 2000, s. 15; Mr. Vacek will stay as an excellent husband; tento kalk je zjevným důsledkem absence flexe v angličtině).

Nejčastějšími, byť možná nejméně nápadnými jsou syntaktické odchylky v oblasti slovosledu. Na rozdíl od češtiny, v níž je slovosled neutrálního projevu obvykle určen postupem od východiska výpovědi k jejímu jádru, je v angličtině slovosled stanoven výrazně pevněji a takto vypovídá o syntaktických funkcích jednotlivých aktantů. Obvyklý pořad slov anglické věty postupuje od podmětu přes sloveso a jeho předměty k příslovečným určením (ta za určitých okolností mohou zaujmát i iniciální pozici). Tento model mnozí čechoameričtí autoři ve svých českých textech v různém rozsahu kopírují. Jednotlivé odchylky, které takto vznikají, lze rozdělit do tří základních skupin (postavení podmětu, předmětu a příslovečných určení).

Postavení *podmětu* se v anglických označovacích větách kromě několika málo výjimek omezuje na preverbální pozici, a to i v případě, kdy je jádrem výpovědi a v české větě by měl stát na konci věty: *Soud pochybil, když shledal, že prodej majetku BBLA je “spravedlivý a rozumný”, protože alternativní, méně drastické možnosti nebyly prozkoumány* (ČN, 16. 5. 2002, s. 4).

Předmět zaujímá v anglické větě téměř výhradně postverbální postavení: *Anglická konzervativní strana přijala tuto myšlenku* (AL, 19. 10. 2000, s. 5; postverbální postavení předmětu zde není na místě, neboť se zjevně

jedná o východisko výpovědi, čemuž nasvědčuje i užití ukazujícího zájmena *tento* – nejde tedy o informačně nejzatíženější část), *Strany pravice a Impuls je třeba finančně podporovat když nechceme, aby lidé jako pan Grebeníček a Šoufl se dostali do vlády. Impuls by jistě mohl dělat víc pro demokracii v ČR* (AL, 5. 10. 2000, s. 5; v první větě druhého souvětí není předmět jádrem výpovědi a nejlépe by měl stát mezi modálním slovesem *mohl* a slovesem významovým – zde se zároveň projevuje snaha neoddělovat od sebe jednotlivé části složeného slovesného tvaru, která je v našich textech velmi častá).

Postavení *příslovečného určení* je v anglické větě variabilnější. V zásadě platí, že většina příslovečných určení slovesa (předešlým místa, času a způsobu) stojí za ním, popřípadě na začátku věty – právě tam pak patří k jejímu východisku, zatímco ve finální pozici záleží na tom, zda je přízvučné (pak je jádrem výpovědi), či nepřízvučné (patří k východisku výpovědi), což se v písemném projevu obtížně posuzuje. Pro českou větu platí, že pokud stojí příslovečné určení na konci věty, je její informačně nejzatíženější částí: [...] *se staráme o věci, o kterých jsme neuvažovali před útokem* (H/Č, únor 2002, s. 18), *Socha byla ukryta za nacistické okupace a její veřejné umístění bylo nemožné za komunistického režimu* (ČN, 16. 5. 2002, s. 7).

Ve zkoumaných periodikách se také můžeme setkat se stylisticky nevhodným užitím *pasiva s vyjádřeným konatelem*. Tato formulace kopíruje v angličtině běžný způsob vyjádření konatele předložkovou vazbou s *by*, jíž v češtině odpovídá mj. instrumentál; motivaci výskytu tohoto pasiva lze spatřovat opět v anglickém slovosledu jakožto prostředku aktuálního členění větného (Dušková 1994: 254). např.: *všechny zájezdy jsou doprovázeny průvodci* (H/Č, únor 2002, s. 20), *Politika byla pro nás rozhodnuta zákonem* (N, 12. 1. 2001, s. 4).

Dalším nepřehlédnutelným jevem motivovaným angličtinou jsou verbonominální predikace se sponovým slovesem a předmětovým doplněním. Jde např. o sloveso *mít/have*, u něhož se posesivní význam oslabuje natolik, že se stává sponou a společně se svým předmětem (podstatným jménem obvykle dějového významu) vytváří jednu sémantickou jednotku; celá struktura může být přitom nahrazena jediným českým slovesem: *máme pečení koláčů* (H/Č, únor 2002, s. 9), *Také při té oslavě měli členkyně [...] nastolení jejich nových úřednic* (N, 18. 8. 2000, s. 4). Obdobně se chová i sloveso *dostat/get*: *kolik deště jsme dostali, dostal toho deště ještě jeden coul* (N, 29. 9. 2000, s. 3).

Anglické gerundiální konstrukce (zejména po předložkách) jsou zjevně příčinou častého a většinou nevhodného užívání *podstatných jmen slovesných* tvořených z participia pasiva koncovkou *-í*. Gerundium, alternující s vedlejší větou, má funkci větného kondenzoru, který se od věty vedlejší odlišuje vyšším zhuštěním informací. V češtině se tato sekundární predikace v uvedených případech vyjadřuje spíše vedlejší větou: [...] *se dobře uplatní na Moravě po získání vzdělání v Texasu* (H/Č, srpen 2001, s. 19; *after graduating/getting education*), *Oba vyprávěli příhody o spatření losů* (H/Č, únor 2002, s. 23; ... *stories about spotting moose*), *Toto se dá ovšem překonat požádáním o [...]* (ČN, 13. 10. 2000, s. 8; *This can be overcome by asking*; v tomto případě lze nahradit výraz *požádání* deverbativem odlišného slovtvorného typu – žádost, odchylku bychom tedy mohli hodnotit i jako problém slovtvorný, nikoli syntaktický).

Výjimkou v analyzovaných textech nejsou ani *přídavná jména slovesná* tvořená z přechodníků přítomných i minulých. Tento jev je bezpochyby motivován *anglickými participiálními konstrukcemi*, v češtině by ve většině případů byla vhodnější vedlejší věta: *Před*

několika týdny byla v televizi velmi vzrušující zpráva informující jak [...] (AL, 5. 10. 2000, s. 5), *Před lety jako kantor, trávil v učebně šest hodin denně, jsem porovnával s kariérou českého kamaráda, značně víc si vydělávajícího* (AL, 19. 10. 2000, s. 9), *americký distributor od počátku vlastní i soupeřící film* (ČN, 16. 5. 2002, s. 10), *stát New Mexico, přiznavší [...] náhradu škody* (AL, 20. 6. 2002, s. 8).

Anglické participiální konstrukce lze považovat i za příčinu výskytu *přechodníků přítomných*: *Sledující stezku svobody* (AL, 19. 10. 2000, s. D), *dávaje patřičnou váhu a bera v úvahu* (ČN, 16. 5. 2002, s. 3).

Vliv angličtiny na češtinu přispěvatelů krajských periodik se projevuje také odlišným chápáním číselné shody přísudku s podmětem: *mnoho (lidí) přijdou pozdě* (N, 12. 1. 2001, s. 3; *a lot of people are coming*), *Mnoho /lidí/ povídají* (N, 12. 1. 2001, s. 3; *a lot of people say*), *hodně stromů už nemají [...] listí* (N, 29. 9. 2000, s. 2; *a lot of trees don't have*). V těchto případech se shoda v češtině řídí slovy *mnoho* a *hodně* a přísudek tedy musí být ve formě 3. osoby singuláru. V angličtině je naopak řídicím výrazem substantivum po výrazu označujícím neurčité množství. S další odchylkou jsme se setkali u slova noviny: *noviny "Našinec" se nějak lepší čte* (N, 1. 9. 2000, s. 5). V angličtině není slovo *noviny* na rozdíl od češtiny pomnožné.

Pozoruhodným syntaktickosémantickým jevem je upřednostňování číselné shody podle významu na úkor shody mluvnické (respektované na území ČR): u kolektivních substantiv je v angličtině možné pojetí jak singulárové (v případě, že mluvčí chápe dané substantivum jako celistvou jednotku), tak plurálové, kdy mluvčí uvažuje o jednotlivých složkách či členech tohoto podstatného jména (Kučera 1990: 112). Následující citace dokládají právě plurálové chápání některých kolektiv: *"Stray Animals" společ. (společnost) mě pomohli, když tady přivezli* (N, 12. 1.

2001, s. 4), *Pohřební obchod* [...] vykoupili (N, 1. 9. 2000, s. 3).

V čechoamerických periodikách lze také narazit na případ kopírování anglického principu tzv. časové souslednosti v nepřímé řeči, který je nutno dodržovat, je-li sloveso věty řídící v préteritu či plusquamperfektu. Aby byla vyjádřena např. současnost s dějem věty řídící, musí být sloveso věty závislé v préteritu. V češtině zůstává v přítomtu: *Oznámil, že náš spoluředitel bratr Sidney Kacíř byl v nemocnici a přítomní členové mu poslali přání brzkého uzdravení* (H/Č, srpen 2001, s. 19; he announced... Sidney Kacíř was in hospital/je v nemocnici).

V mnoha příspěvcích se můžeme setkat se zvláštním, pro angličtinu však typickým způsobem juxtaopozičního řazení přívlastků před řídící substantivum. Tyto řady mohou obsahovat poměrně velké množství členů, což působí mnohdy nepřehledně, ačkoliv syntaktické vztahy mezi nimi jsou naznačovány koncovkami: *Lawndale ulice* (HN, 16. 9. 2000, s. 10), *četl jsem o starým divokým západě Rudohách* (N, 15. 9. 2000, s. 9), *Texaského Distriktu Národního Svazu Českých Katolíků schůze* (N, 18. 8. 2000, s. 4).

Vliv angličtiny se projevuje také ve vyjadřování podmětu (většinou zájmeného) tam, kde by v české větě mohl či měl být elidován. V angličtině je elipsa podmětu možná v zásadě jen po souřadících spojkách *and/a, but/ale, or/nebo* a v některých frazeologických spojeních: *Turisté, kteří jdou k vodopádu, si nejraději berou Rudolfa z džungle* [...] *za průvodce, protože on dobře zná krajinu* (H/Č, únor 2002, s. 13), *To byly čísla "Našince", v kterých on měl jeho články* (N, 26. 5. 2000, s. 2).

Poměrně často se na stránkách čechoamerických periodik můžeme setkat s užitím nominativu ve jmenné části přísudku místo mnohdy vhodnějšího instrumentálu. Tento nedostatek může být motivován absencí flexe v angličtině: *Ernest Bezděk, který je pokladník a*

člen Sboru (H/Č, srpen 2001, s. 12), *Prof. Vacek byl historik a profesor obchodu* (NH, 28. 10. 2001, s. 13), [...], *který jest hlava všech biskupů* (N, 12. 1. 2001, s. 3), *Díky vám jsou americké listy to, co jsou* (AL, 5. 10. 2000, s. 5). S podobným jevem se můžeme setkat i v případě dalšího sponového slovesa *stát se*: [...] *komunistických zlodějů, kteří se stávají více než drží* (NH, 13. 1. 2002, s. 7).

Vliv angličtiny můžeme spatřovat i v nadužívání zájmena *ten* v přívlastku. Toto zájmeno odpovídá anglickému určitému členu *the*: [...] *která mu vstřelila ten gól*, [...] *spadl do potoka jako při tom gólu*, [...] *a ta voda tam právě moc dobře nevoněla* (H/Č, únor 2002, s. 11), *potom můžeme cestovat s tou jistotou* (H/Č, únor 2002, s. 14), *a kdo nechtěl to pivo, tak měli dost té sodovky* (N, 1. 9. 2000, s. 3), *Výrobci těch výborných "Phonic Games" tenhle problém správně pochopili* (AL, 5. 10. 2000, s. 5). Zde je však nutno poznamenat, že stejně tak může jít o projev mluvené češtiny.

Nedostatky se v krajanských periodikách objevují i v oblasti interpunkce – zejména při psaní čárek. Čárka nejčastěji chybí mezi větou hlavní a vedlejší větou vztaznou, uvozenou vztazným zájmenem: *díků za výbornou práci i všechno co dokázali osobně obětovat* (H/Č, srpen 2001, s. 6; přetištěno s Hlasů národa, č. 14, 2001). Čárka mnohdy chybí i mezi větou hlavní a větou vedlejší obsahovou předmětovou, případně přívlastkovou: *Chceš vědět co se v ČR skutečně děje* (NH, 13. 1. 2002, s. 14), *ještě jeden důvod proč potřebujeme* (H/Č, únor 2002, s. 13). V anglických ekvivalentech těchto vět se před vztazným zájmenem čárka nepíše.

Naopak při oddělování příslovečných určení jsou čárky v češtině nadbytečné: *Překvapivě, kobaltové zabarvení porcelánu se uchytilo* (AL, 19. 10. 2000, s. 11). Tyto formulace mohou také kopírovat slovosledný model angličtiny, kde určitá příslovečná určení vztahující se k obsahu celé věty mohou stát mimo ni – pak jsou oddělena čárkou.

Na závěr dodejme, že ve všech analyzovaných periodikách lze najít syntaktické odchylky stejného typu, avšak v různé míře výskytu. Zcela jistě nejbohatším zdrojem syntaktických amerikanismů je texaský týdeník *Našinec*. Příčinu spatřujeme především v textové základně: je tvořena čtenářskými dopisy, jejichž forma umožňuje autorům vyjadřovat se do jisté míry spontánně, a takto uvolnit cestu např. projevům mluvené syntaxe. Další příčinou je zřejmě generační příslušnost k časově nejvzdálenější imigrační vlně, mající za důsledek asi nejvyšší ztrátu jazykové kompetence v češtině. Méně odchylek pak obsahuje *Hospodář/Čechoslovák* a některé texty *Hlasu národa*. Příčinu nižší míry výskytu syntaktických amerikanismů lze vidět v menší generační vzdálenosti od

doby imigrace přispěvatelů a s ní spojenou o něco vyšší jazykovou kompetenci; dále má redakce obou periodik zjevně širší kontakty s češtinou na území ČR. Ještě řidčeji se vlivy anglické syntaxe projeví v *Amerických Listech* a s vůbec nejnižším počtem syntaktických odlišností jsme se setkali v *Československých novinách* a *Nedělním Hlasateli*. V případě těchto tří novin je prokazatelné, že kontakty jejich redakcí a přispěvatelů se současnou češtinou (a také periodiky vydávanými na území ČR) jsou velmi časté – čteme zde články vlastních dopisovatelů i texty přetištěné z českých novin. K vysoké úrovni těchto periodik přispívá i skutečnost, že jejich přispěvatelé jsou většinou přistěhovalci prvogenerační, a tudíž ztráta jazykové kompetence je u nich velmi nízká.

summary

Σ Contemporary Czech-American periodicals and their specifics in the syntactic plan

Czech-American periodicals are one of the greatest sources of American Czech, a variety of Czech developing under the American English influence. The article focuses on some of the most remarkable phenomena of the syntactic plan of the Czech texts in these periodicals that may be motivated by English. The most apparent of these phenomena are calques of English prepositional phrases and whole syntactic structures. Further on, in the texts it is very often possible to detect many deviations in word order where a Czech sentence copies the word order pattern of an English sentence which is far more fixed. Amongst other noteworthy English-motivated structures that can be observed in the analysed periodicals are verbonominal predications of the verbs *have* and *get*, verbal nouns and adjectives, and also transgressives as the results of more frequent English nominal constructions. Finally, the article compares the extent to which each Czech-American periodical is affected with American English, and tries to suggest the reasons for the process of americanization at the syntactic level.

Literatura

- Adresář: Adresář českých a československých krajanských organizací, společností přátel České republiky, dalších organizací se vztahem k Čechům v zahraničí, krajanského tisku. – Praha: Odbor kulturních a krajanských vztahů Ministerstva zahraničních věcí České republiky. – S. 145–154.
- Dušková et al. 1994: **Dušková, L. et al.** Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny. – Praha: Academia.
- Formanová, Gruntorád, Příbáň 1999: **Formanová, L., Gruntorád, J., Příbáň, M.** Exilová periodika. Katalog periodik českého a slovenského exilu a krajanských listů vydávaných po roce 1945. – Praha: Libri prohibiti.
- Grepl, Karlík 1998: **Grepl, M., Karlík, P.** Skladba češtiny. – Olomouc: Votobia.
- Jaklová, Smolka 2003: **Jaklová, Alena, Smolka, Vladislav.** Jazyk současných čechoamerických žurnalistických textů. – In: Okraj a střed v jazyce a literatuře, Sborník z mezinárodní konference. – Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně. – P. 182–192.
- Kučera 1990: **Kučera, K.** Český jazyk v USA. Praha: Univerzita Karlova.

317